

akad. prof. dr. Janez Peklenik 36. rektor v letih 1987–1989

Prof. dr. Janez Peklenik je bil rojen 11. junija 1926 v Trziču. Šolanje na srednji šoli v Ljubljani je moral zaradi nemške okupacije prekiniti in dokončati po vojni. Med vojno je sodeloval v NOB. Zaradi velikega zanimanja za strojništvo se je odločil za študij na Tehniški fakulteti v Ljubljani, ki ga je leta 1954 končal z odliko. Za svoje diplomsko delo je prejel univerzitetno Prešernovo nagrado. Še istega leta je postal raziskovalec na Inštitutu Jožefa Stefana, vendar ga je želja po znanju in izpopolnjevanju kmalu popeljala na podiplomski študij v Aachen, kjer je leta 1957 na Tehnični visoki šoli tudi doktoriral ter postal znanstveni sodelavec in vodja raziskovalne skupine za avtomatizacijo. Delo *Natančnostna vprašanja v kibernetizirani proizvodnji* mu je leta 1961 prineslo status docenta. Kot redni oziroma gostujoči profesor je deloval na univerzah v Pittsburghu, Berlinu in Birminghamu, kjer je leta 1964 kot redni profesor za obdelovalne sisteme uvedel prvo pedagoško stolico za obdelovalne sisteme na svetu in bil ob koncu delovanja izvoljen za častnega profesorja. Kot redni profesor na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani je konec šestdesetih let ustanovil Katedro in laboratorij za tehnično kibernetiko, obdelovalne sisteme in računalniško tehnologijo.

Po smrti rektorja Leskovarja je moral Univerzitetni svet jeseni 1987 ponoviti postopek evidentiranja možnih kandidatov za rektorja. 23. decembra istega leta je bil za rektorja imenovan dr. Janez Peklenik.

Takrat si je Univerza vzporedno z uresničevanjem zamisli o samostojnem zakonu o univerzi prizadevala, da bi se že ob spreminjanju in dopolnjevanju veljavnega Zakona o usmerjenem izobraževanju realizirale vse mogoče spremembe. Orise prihajajočih sprememb na tem področju je bilo zaznati že v sklepah Univerzitetnega sveta iz leta 1988. Med prednostnimi cilji rektorja Peklenika je bilo tudi povečanje učinkovitosti in kakovosti študija in raziskovalnega dela, ureditev podiplomskega študija ter posodobitev učnih prostorov. Na področju mednarodnega sodelovanja je ljubljanska univerza intenzivno sodelovala znotraj skupnosti Alpe-Adria, v Bologni pa je podpisala »Magno Charto«. Aktivno je sodelovala tudi na jugoslovanskih rektorskih konferencah in skupščinah ter z Univerzo v Mariboru. Ob koncu mandata rektorja Peklenika je ljubljanska univerza slovesno praznovala svojo 70-letnico.

Za znanstvene dosežke je profesor Peklenik prejel vrsto priznanj, ob upokojitvi pa mu je bil podeljen naziv zaslužni profesor.

Umrli je leta 2016.

REKTOR, KI JE ZAČRTAL VIZIJO LJUBLJANSKE PODDIPLOMSKE ŠOLE

Napisala Jasna Kontler - Salamon s pomočjo in soglasjem družine ter sodelavcev akademika Peklenika

Od leta 1987 do leta 1990 je ljubljansko univerzo, takrat imenovano Univerza Edvarda Kardelja, vodil akademik prof. dr. Janez Peklenik, eden mednarodno najuspešnejših slovenskih raziskovalcev na področju tehniških znanosti in eden ključnih snovalcev moderne Fakultete za strojništvo. Velja omeniti, da je bilo pred profesorjem Peklenikom med rektorji že nekaj strojnih inženirjev, a za njim doslej še nobeden.

Svojo mednarodno akademsko kariero je akademik Peklenik pričel leta 1961 s habilitacijo na elitni TU (Tehniški univerzi) Aachen. Naslednje leto je bil povabljen v ZDA kot gostujoči izredni profesor na Carnegie-Mellon University v Pittsburghu. Temu je leta 1964 sledila izvolitev za rednega profesorja na Univerzi v Birminghamu v Angliji. Tam je z ustanovitvijo prve stolice za računalniško krmiljenje obdelovalnih sistemov na svetu in dopolnitvijo tehnoloških raziskav z upoštevanjem naključnega značaja procesov ter statistično obdelavo eksperimentalnih podatkov postavil nove temelje za raziskovalno delo na področjih modernih visokih proizvodnih tehnologij.

Najvidnejše uspehe je akademik Peklenik dosegel na področjih sprotne identifikacije in adaptivnega krmiljenja obdelovalnih procesov in sistemov, opisa in karakterizacije stohastičnih lastnosti tehničnih površin ter površinskih vmesnikov.

Že leta 1960 je kot mladi raziskovalec dobil prestižno ameriško priznanje – medaljo F. W. Taylorja, eno samo na leto za ves svet. Akademsko širino je pridobil zlasti v sodelovanju s CIRP, Mednarodno akademijo za proizvodno inženirstvo, s sedežem v ZDA, katere glavni namen je razvoj proizvodnih tehnologij, ki vključuje optimizacijo, kontrolo in upravljanje procesov, strojev in sistemov. Za njegov izjemni prispevek na tem področju mu je bila leta 1980 podeljena tudi medalja CIRP za vodilne raziskovalce v svetu.

Za vrhunske znanstvene dosežke je dobil še vrsto priznanj, med njimi državno Kidričevo nagrado (1975), berlinsko nagrado Georgea Schlesingerja (1988), državno nagrado Republike Slovenije za življenjsko delo (1996), in bil imenovan za Ambasadorja znanosti Republike Slovenije (1992). Je častni profesor Nanjinške Univerze za aeronavtiko in astro navtiko na Kitajskem, Univerze v Birminghamu v Angliji in zaslužni profesor Univerze v Ljubljani.

Poleg tega je profesor Peklenik redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, častni član mednarodne akademije CIRP, redni član Evropske akademije, Ruske inženirske akademije in – najpomembnejše – ustanovitelj in častni predsednik Inženirske akademije Slovenije.

Že iz teh bežnih podatkov se da marsikaj razbrati, med drugim tudi njegovo izjemno energijo v stremljenju k ustvarjalnosti. To potrjuje tudi podatek, da se je, na primer, Peklenikov rektorski kolegij v letu 1988 sestal kar osemindvajsetkrat. Zabeleženo je, da so razpravljali tudi o uresničevanju projekta o dolgoročnem razvoju visokega šolstva v Sloveniji in o ideji zakona o univerzi. V sodelovanju s Skupnostjo univerz Jugoslavije je kolegij obravnaval razvoj in racionalizacijo visokošolskih organizacij v takratni državi. Rektorjev kolegij se je zlasti zavzemal za učinkovito organizacijo podiplomskega študija, s katerim bi bilo mogoče dosegati najvišjo možno kakovost. Obenem si je Peklenik kot rektor močno prizadeval za večje spoštovanje tradicije univerze, kar je bilo tedaj vgrajeno v priprave na sedemdesetletnico ljubljanske univerze.

Razburkano obdobje ljubljanske univerze

Čeprav je rektorski kolegij deloval samostojno, pa je bil seveda povezan tudi s tem, kar se je sočasno dogajalo v univerzitetnem svetu. Marca, maja in decembra leta 1988 je univerzitetni svet razpravljal o rezultatih javne razprave o spremembah zakona o usmerjenem

izobraževanju in o pripravah zakona o univerzi. Ob tem je prevladalo stališče, da potrebuje univerza samostojni zakon, ki bo celovito normiral visokošolsko dejavnost in ob tem enakopravno upošteval njeni glavni sestavini, izobraževanje in raziskovanje. Zavzeli so se za zakon, ki bo univerzi zagotovil njeno avtonomnost in uredil tudi upravljanje in financiranje univerze. So pa v univerzitetnem svetu menili, da je nekatera bistvena vprašanja treba rešiti že v okviru novele zakona o usmerjenem izobraževanju – takšno stališče so posredovali tudi republiški skupščini.

Univerza je bila v mandatu rektorja Peklenika v razburkanem obdobju. Po eni strani je bil to

čas prizadevanj za utrjevanje avtonomije evropskih univerz – v starodavnem univerzitetnem mestu Bologna so ob petstoletnici nastanka najstarejše evropske univerze rektorji številnih univerz, med katerimi je bil tudi ljubljanski, podpisali listino Magna Charta Universitatum evropskih univerz, iz katere je, kot vemo, samo leto pozneje izšel bolonjski program prenove visokega šolstva.

V tem času pa so se znotraj Jugoslavije stopnjevala nacionalna in druga nasprotja, to pa je sprožilo tudi oster odziv Peklenika, ki je močno nasprotoval politično insceniranim sporom. O tem priča tudi njegov govor, objavljen v univerzitetnem *Vestniku*:

Kot delavci in študenti v vseh naših zavodih tudi mi čutimo strah pred iracionalnim zaostrovanjem političnih nesoglasij, zato odklanjamo parole in pozive, ki se poigravajo z usodo naših ljudi in prihodnostjo Jugoslavije. (...) Z največjim obžalovanjem opažamo, da tudi nekateri razumniki Jugoslavije, med njimi najdemo celo univerzitetne delavce, pri tem prilivajo olje na ogenj in s tem delujejo v nasprotju z načeli, ki jih Magna Charta Universitatum evropskih univerz formulira kot zavračanje netolerance in stalni dialog, ter v nasprotju z načeli, na katerih temelji delo naše univerze in skupnosti jugoslovanskih univerz. Naj ne bo na univerzah nobenega takega primera in naj tudi tisti posamezniki iz nekaterih jugoslovanskih okolij, ki grešijo zoper ta plemenita načela, razmislijo in se povrnejo k pravemu duhu univerze! Naša znanost nikoli in nikjer ne bo zlorabljena za politikanstvo in iracionalne izbruhe ...

Odgovoril je tudi srbskim sodelavcem in študentom Univerze v Prištini, ki so pozvali študente in sodelavce Univerze v Ljubljani, naj se jim pridružijo v protestu proti zahtevam albanske večine z enodnevno ustavitvijo dela. Peklenik je ta poziv zavrnil in opozoril, da bi morali storiti vse, da se obnovi možnost mirnega reševanja problemov in sožitja med ljudmi vseh narodnosti. V nadaljevanju je Peklenik (že leta 1988!) predvidel možnost »padca v barbarske metode razreševanja sporov«. Pozival je k »uporabi vsega znanstvenega in moralnega ugleda, da bo zmagal razum«.

Zakaj omenjamo tudi to, kar bi se lahko komu danes zdelo nepomembno? Ker to kaže izjemno zapletenost razmer, v katerih je pred četrto stoletje moral delovati rektor Peklenik. Tudi tisti, ki se danes morda ne strinjajo z njegovimi stališči, morajo priznati, da bi spoštovanje njegovih pozivov k preprečevanju konfliktov v takratni državi

preprečilo veliko gorja, katerega posledice trpimo še danes.

Rektor Peklenik pa ni le svaril pred izbruhom nacionalizma in poskusov nasilnega dušenja ustavnih pravic. V času napada na Slovenijo je skupaj s slovenskimi člani Academia Europaea prof. dr. Aleksandro Kornhauser, prof. dr. Robertom Blicem in prof. dr. Vitom Turkom podpisal apel na mednarodno znanstveno skupnost, naj podpre napadeno Slovenijo in njene napore za osamosvojitve – to so objavili ugledni britanski časopisi, kar je sprožilo val širše mednarodne politične podpore.

Za učinkovit podiplomski študij vrhunske kakovosti

V programu, ki ga je akademik Peklenik predložil ob kandidaturi za rektorja, je bila med prioritarnimi nalogami, »zaradi velikega pomena kadrov za

naš razvoj«, navedena »ureditev čim bolj kvalitetnega in učinkovitega podiplomskega študija«.

Zakaj je tako močno poudaril prav ureditev univerzitetne podiplomske šole? Na Peklenikovo rektorsko delovanje so močno vplivale izkušnje, ki si jih je pridobil med skoraj dvajsetletnim izobraževalnim in raziskovalnim delom na uglednih tujih univerzah, Tehniški visoki šoli v Aachnu v Nemčiji, Univerzi Carnegie-Mellon v Pittsburgu v ZDA ter na Univerzi v Birminghamu v Angliji.

Za prof. Peklenika ni bilo ločenega izobraževalnega in raziskovalnega dela, zanj sta bili to enakovredni in prepleteni področji. Že v Angliji je začel razvijati idejo, da je treba predvsem mladim podiplomskim študentom omogočiti, da razvijejo svojo ustvarjalnost, svoje kompetence pri razvoju visoko tehnoloških procesov in proizvodov, da postanejo generatorji novih idej.

V Slovenijo se je vrnil leta 1973, ko je bil star 46 let. Nekaj let pozneje je postal tudi redni član SAZU. Na ljubljanski Fakulteti za strojništvo je ustanovil Katedro za tehniško kibernetiko, obdelovalne sisteme in računalniško tehnologijo. Strokovno je bil izredno uspešen. Prof. dr. Jože Duhovnik, ki mu je akademik Peklenik omogočil raziskovalno delo na Japonskem, se spominja, da je bilo v tujini dovolj omeniti Peklenikovo ime in že so se mladem raziskovalcu odprla vsa vrata. S podobno zgodbo se lahko pohvali še veliko drugih uglednih slovenskih znanstvenikov. Razumljivo je torej, da si je strokovnjak takega znanja, izkušenj in ugleda lahko privoščil, da je bil kritičen do takratnega sistema podiplomskega študija na ljubljanski univerzi.

Gradil je na izkušnjah, pridobljenih na vodilnih svetovnih univerzah

To si je lahko privoščil tem bolj, ker je imel zelo bogate izkušnje s podiplomskim študijem, saj je bil v Sloveniji in po svetu mentor 94 magistrim in 39 doktorjem znanosti. V intervjuju, ki je bil objavljen ob Peklenikovi petdesetletnici, je med razlogi za vrnitev v domovino navedel tudi svojo željo, da prispeva k razvoju slovenskega visokega šolstva.

Razumljivo je torej, da se je rektorskega dela lotil z jasno, mednarodno preverjeno vizijo

sprememb, ki jih je v težnji po napredku želel doseči. Na prvem mestu je bila zanj ves čas ustanovitev ljubljanske univerzitetne podiplomske šole, ki bi bila zasnovana na razvojno usmerjenem vrhunskem raziskovanju in bi omogočila magistrski in doktorski študij s poudarkom na interdisciplinarnosti in najvišji možni kakovosti. Opozarjal je, da je bil tedanji podiplomski študij na Univerzi v Ljubljani močno razdrobljen in tudi neuskladen, zaprt v fakultetne okvire in bistveno premalo mednarodno izpostavljen. Predlagal je tudi, da bi pri izvedbi te šole sodelovala Institut Jožef Stefan in Kemijski inštitut.

Ta pobuda akademika Peklenika je aktualna in živa tudi danes. Slovenija brez dvoma potrebuje vrhunsko, celostno povezano slovensko podiplomsko šolo, ki bo vključevala najboljše strokovnjake z vseh slovenskih visokošolskih institucij in raziskovalnih inštitutov, ter se hkrati neposredno povezovala z vrhunskimi tujimi podiplomskimi šolami. Samo s tako podiplomsko šolo se bomo lahko postavili ob bok najuglednejšim univerzam v Evropski uniji in v svetovnem okviru in samo s takšno povezanostjo bomo lahko uresničevali tehnološke in socialne izzive visokih tehnologij, ki so pogoj za naš napredek.

V univerzitetnem letnem poročilu Univerze v Ljubljani za leto 1988 – to sicer zajema čas od Peklenikove izvolitve do februarja leta 1989 – najdemo tudi zapise iz različnih virov, kako se je rektor s svojo ekipo lotil omenjene prednostne programske naloge, organizacijske in vsebinske zasnove univerzitetne podiplomske šole. »Oblikovali smo delovno skupino iz zastopnikov fakultet in akademij, ki je pripravila izhodiščne koncepte in v nadaljevanju tudi strukturo podiplomskega študija na univerzi po dogovorjenih kriterijih ter potrebne ukrepe, ki jih bo predložila enotam univerze in nato univerzitetnemu svetu v sprejem,« je v svojem poročilu zapisal rektor Peklenik.

Obisk najboljših ameriških univerz

Omenjeno posebno delovno skupino je imenoval univerzitetni svet na predlog odborov za vprašanja vzgojno-izobraževalnega in znanstvenoraziskovalnega

dela, vodil pa jo je rektor. Akcija za preobrazbo podiplomskega študija na ljubljanski univerzi je imela jasen cilj, namreč vzpostaviti univerzitetno podiplomsko šolo, ki bi zagotovila – navajamo omenjeno letno univerzitetno poročilo – »enake pogoje organiziranja in izvajanja podiplomskih vzgojno-izobraževalnih programov ter hkrati pogoje in oblike za uvajanje interdisciplinarnih podiplomskih oblik izobraževanja«. Na Peklenikovo pobudo so ob organizacijski in finančni podpori ameriške vlade skupaj z rektorjem odpotovali v ZDA na enomesečno proučevanje sistema podiplomskega študij na najboljših ameriških univerzah tudi trije profesorji z Univerze v Ljubljani. V omenjeni skupini so bili prorektorica prof. dr. Alenka Šelih ter profesorja dr. Peter Fajfar in dr. Vito Starc. Med 12. septembrom in in 12. oktobrom leta 1988 so obiskali niz znamenitih ameriških univerz – Harvard, MIT, Univerzo George Washington, Stanford, Berkeley.

Poleg tega je omenjena delovna skupina, ki jo je vodil rektor, sistematično zbirala gradivo na fakultetah, ki izvajajo podiplomski študij. Zbirala je podatke o programih, predmetih, nosilcih predmetov, strukturi in pogojih študija. Rektor je, kot je sam napisal, predvidel, da naj bi gradivo zbrali in uredili do konca oktobra, tako »da bo služilo za podrobnejšo analizo, usklajevanje in strukturiranje programov«.

Ob koncu leta 1988 je rektor opravil več razgovorov o problematiki reformiranja podiplomskega študija, in sicer z republiškima izobraževalno in raziskovalno skupnostjo in s predstavniki izvršnega sveta republiške skupščine. Rektor je načrtoval nadaljevanje pogovorov v naslednjem letu, pri čemer naj bi bilo v ospredju organiziranje in financiranje podiplomskega študija, mladih raziskovalcev, opremljanje univerzitetnih podiplomskih laboratorijev, zagotavljanje sodobne izobraževalne opreme, prostorskega razvoja in drugega.

Zavrnitev podiplomske šole

Kljub skrbni pripravi in zelo prepričljivim argumentom je bil Peklenikov predlog takrat na ljubljanski univerzi zavrjen. Ni podatkov, na podlagi katerih bi se dalo navesti pravi razlog zavrnitve.

Menda se je nekaterim zdelo, da rektor podiplomsko šolo ustanavlja po svoji meri, medtem ko bi bila taka podiplomska šola hud pretres za druge.

Prof. dr. Peklenik je bil rektor samo en mandat. Kandidiral je sicer še za en mandat, a ni uspel. Po nekaterih mnenjih je Peklenik ogrožal nekatere (vrtičkarske) koristi fakultet in potiskal univerzo v uporabo svetovnih meril in tekmo, kar mnogim ni ustrezalo. Nekaj let pozneje se je zametek podiplomske šole vendarle vsaj delno uresničil. Na žalost se podiplomska šola Univerze v Ljubljani ni razvila v format, ki bi ga Slovenija potrebovala in kot ga je rektor Peklenik načrtoval.

Čeprav se je Peklenikov mandat končal leta 1989, bi lahko med njegove rektorske aktivnosti prišteli še tisto iz leta 2007, ko je šest nekdanjih rektorjev ljubljanske univerze – poleg akademika Peklenika še akademik prof. dr. Alojz Kralj, prof. dr. Ivan Kristan, prof. dr. Jože Mencinger, prof. dr. Boris Sket in akademik dr. Miha Tišler – pozvalo takratnega resornega ministra Jureta Zupana, naj umakne osnutek skupnega zakona o visokem šolstvu in raziskovalno-razvojni dejavnosti. Kot razlog svojega poziva so navedli vsiljevanje omenjenega zakona, ki da pomeni grožnjo razsula univerzitetne avtonomije prav v času, ko Univerza v Ljubljani »postaja trdna, avtonomna, v svet odprta in v svetu priznana univerza, ki je sposobna preišljeno slediti sodobnim tokovom«.

Vsekakor je vredno omeniti, da se je Peklenik podpisal pod to kritiko Zupanove politike kljub temu, da je bila ravno v Zupanovem mandatu uzakonjena Inženirska akademija Slovenije, katere ustanovitelj in prvi predsednik je bil akademik Janez Peklenik. Dokaz Peklenikove načelnosti, ki jo je kazal tudi kot rektor.

Tudi akademski ples krepi univerzitetno pripadnost

Ljubljanska univerza je bila na začetku mandata rektorja Peklenika izrazito razdrobljena univerza. Čut skupne pripadnosti univerzi ni bil niti približno tolikšen kot na uglednih tujih univerzah, ki jih je ta rektor dobro spoznal med svojim delom v tujini. Kot se spominja dr. Bogomir Mihevc, se

je rektor Peklenik odločil, da bo po zgledu tujih univerz poskrbel za bolj dostojanstven videz vodilnih predstavnikov ljubljanske univerze. Po njegovi zaslugi so bila takrat izdelana svečana oblačila rektorja in dekanov (talarji in pokrivala), ki jih ti od tedaj oblačijo za svečanosti v Zbornični dvorani. Ljubljanska univerza pred tem ni poznala takih oblačil, obstajala je le veriga rektorja. Iz enakega razloga – da okrepi čut pripadnosti univerzi in tudi neformalno bolj poveže člane njene akademske skupnosti – je akademik Peklenik dal tudi pobudo za elitni univerzitetni ples, katerega dobiček je šel v dobrodelne namene.

Ljubljana, september 2015

AKAD. PROF. DR. JANEZ PEKLENIK

(portret: Ivo Mršnik)